Qabul qilindi: 16-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 18-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 20-noyabr 2026-yil

TO‘RTKO‘L TARAQQIYOTINING YANGI BOSQICHI: HUDUDIY IMKONIYATLAR, TIZIMLI MUAMMOLAR VA DOLZARB VAZIFALAR

Nuraddinov Muhriddin Jumaboy o‘g‘li
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To‘rtko‘l fakulteti talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Inson qadrini ulug‘lash, uning intellektual va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan 7 ta ustuvor milliy dastur” g‘oyalarini To‘rtko‘l tumani misolida mahalliy sharoitlarga moslashtirgan holda amalga oshirishning nazariy-amaliy jihatlari chuqur tahlil qilingan. Maqolada hududiy iqtisodiyotda inson kapitalini shakllantirish, oliy ta’lim va real sektor integratsiyasi (dual ta’lim), birlamchi tibbiyot va sog‘lom turmush tarzi, sanoat va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarini modernizatsiya qilish, suv resurslari tanqisligi sharoitida agrar sektorda tejamkor texnologiyalarni joriy etish, mahalla institutining iqtisodiy mustaqilligini oshirish hamda qonun ustuvorligi va transchegaraviy logistika imkoniyatlaridan foydalanish masalalari atroflicha yoritilgan.

Kalit so‘zlar: To‘rtko‘l tumani, 7 ta ustuvor milliy dastur, inson kapitali, dual ta’lim, sog‘liqni saqlash, yuqori texnologik iqtisodiyot, suv tejovchi texnologiyalar, mahalla instituti, investitsiya muhiti, mintaqaviy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье глубоко проанализированы теоретико-практические аспекты реализации идей выдвинутых Президентом Республики Узбекистан «7 приоритетных национальных программ, направленных на возвышение чести и достоинства человека, реализацию его интеллектуального и творческого потенциала» применительно к местным условиям Турткульского района. Подробно освещены вопросы формирования человеческого капитала в региональной экономике, интеграции высшего образования и реального сектора (дуальное образование), развития первичной медицины, модернизации промышленности и сферы услуг, внедрения водосберегающих технологий в аграрном секторе в условиях

дефицита водных ресурсов, повышения экономической самостоятельности института махалли, а также обеспечения верховенства закона и использования трансграничного логистического потенциала.

Ключевые слова: Турткульский район, 7 приоритетных национальных программ, человеческий капитал, дуальное образование, здравоохранение, высокотехнологичная экономика, водосберегающие технологии, институт махалли, инвестиционный климат, региональное развитие.

Annotation. This article provides an in-depth analysis of the theoretical and practical aspects of implementing the '7 Priority National Programs aimed at honoring human dignity and realizing intellectual and creative potential' put forward by the President of the Republic of Uzbekistan, adapted to the local conditions of the Turtkul district. It comprehensively covers the formation of human capital in the regional economy, integration of higher education and the real sector (dual education), primary healthcare development, modernization of industry and services, introduction of water-saving technologies in agriculture amid water scarcity, enhancing the economic independence of the mahalla institution, ensuring the rule of law, and utilizing cross-border logistics capabilities.

Keywords: Turtkul district, 7 priority national programs, human capital, dual education, healthcare, high-tech economy, water-saving technologies, mahalla institution, investment climate, regional development.

Kirish

Bugungi kunda respublikamizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning samaradorligi, eng avvalo, quyi bo‘g‘inda — tumanlar, shaharlar va mahallalarda aholining kundalik turmush darajasi hamda tadbirkorlik muhitida qay darajada o‘z aksini topayotgani bilan baholanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2026-yil oktabr oyida ilgari surilgan **“Inson qadrini ulug‘lash, uning intellektual va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga qaratilgan 7 ta ustuvor milliy dastur”** mamlakatimizning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasini yangi mazmun bilan boyitib, har bir hududning o‘ziga xos ichki imkoniyatlari va raqobat ustunliklarini to‘liq ishga solishga qaratilgan yaxlit boshqaruv konsepsiyasidir.

Mintaqaviy iqtisodiyot nuqtayi nazaridan olib qaralganda, Qoraqalpog‘iston Respublikasining janubi-sharqiy qismida joylashgan **To‘rtko‘l tumani** o‘zining geografik o‘rni, aholi zichligi, mehnat resurslarining ko‘pligi, yirik savdo-logistika salohiyati hamda rivojlangan agrar-sanoat bazasi bilan alohida ajralib turadi. Biroq, hudud iqtisodiyotini ekstensiv rivojlanish yo‘lidan intensiv va yuqori texnologik modelga o‘tkazish uchun mavjud tizimli muammolarni chuqur tahlil qilish va yuqoridagi yetti ustuvor milliy dasturni bevosita To‘rtko‘l sharoitiga moslashtirgan holda amalga oshirish zarur.

Mazkur maqolada har bir milliy dasturning nazariy-metodologik mohiyati To‘rtko‘l tumanining real ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari, mavjud muammolari va istiqboldagi o‘sish nuqtalari kesimida tahlil qilinadi.

1. Ta’lim sohasidagi milliy dastur: To‘rtko‘l fakulteti va dual ta’lim integratsiyasi

Zamonaviy iqtisodiy ta’limotlarda ta’kidlanganidek, hududiy taraqqiyotning hal qiluvchi omili tabiiy resurslar emas, balki sifatli **inson kapitalidir**. So‘nggi yillarda To‘rtko‘l tumanida oliy va kasbiy ta’lim infratuzilmasini rivojlantirish borasida muhim qadamlar tashlandi. Xususan, **Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To‘rtko‘l fakultetining** tashkil etilishi nafaqat tuman, balki butun janubiy Qoraqalpog‘iston yoshlari uchun o‘z hududida turib zamonaviy iqtisodiyot, menejment, moliya va raqamli texnologiyalar bo‘yicha oliy ma’lumot olish imkoniyatini yaratdi.

Shunga qaramay, bugungi kunda auditoriyada berilayotgan nazariy bilimlar bilan real mehnat bozori talablari o‘rtasidagi tafovutni qisqartirish eng muhim vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda. Bitiruvchi talabalarning ishga joylashish ko‘rsatkichlarini oshirish va ularning tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish uchun ta’lim jarayonini bevosita ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish obyektlariga ko‘chirish talab etiladi.

Dolzarb masala va yechim: *TDIU To‘rtko‘l fakulteti, kasb-hunar maktablari hamda tumanimizdagi sanoat korxonalari, tijorat banklari, soliq-moliya organlari va yirik savdo subyektlari o‘rtasida dual ta’lim tizimini keng joriy etish zarur. Talabalarning haftaning ma’lum kunlarini bevosita korxonalarda amaliyot o‘tab o‘tkazishi, shuningdek, fakultet qoshida yoshlarning startap va innovatsion g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlovchi biznes-inkubatorlar faoliyatini kuchaytirish hududda malakali kadrlar tanqisligini bartaraf etadi.*

2. Salomatlik va sog‘liqni saqlash milliy dasturi: Tibbiy xizmat sifatini oshirish

Inson kapitalining ikkinchi muhim tarkibiy qismi — bu aholi salomatligi va mehnatga layoqatli umr davomiyligidir. To‘rtko‘l tumani aholisining yildan-yilga o‘sib borayotgani tibbiyot muassasalari zimmasiga katta mas’uliyat yuklaydi. Tuman markazidan olisda joylashgan ovul va qishloq fuqarolar yig‘inlarida yashovchi aholiga sifatli birlamchi tibbiy-sanitariya yordamini ko‘rsatish, kasalliklarni erta bosqichda aniqlash va profilaktika ishlarini kuchaytirish dolzarb ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, Orolbo‘yi mintaqasining ekologik xususiyatlaridan kelib chiqib, aholi o‘rtasida yurak-qon tomir, nafas olish yo‘llari va endokrin kasalliklarning oldini olish, sog‘lom ovqatlanish madaniyati va ommaviy sportni targ‘ib qilish iqtisodiy samaradorlikka ham bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Zero, sog‘lom jamiyat — yuqori mehnat unumdorligining asosiy garovidir.

Dolzarb masala va yechim: *Olis ovullardagi oilaviy shifokorlik punktlari va poliklinikalarni zamonaviy diagnostika uskunalari bilan jihozlash, xususiy tibbiyot sektorini rivojlantirish uchun tadbirkorlarga imtiyozli kreditlar ajratish hamda tor doiradagi malakali shifokorlarni tumanga jalb etish bo‘yicha mahalliy rag‘batlantirish paketlarini (uy-joy va qo‘shimcha ustamalar) joriy etish lozim.*

3. Iqtisodiyotni yuqori texnologiya va mehnat unumdorligi modeliga o‘tkazish

To‘rtko‘l tumani tarixan savdo-sotiq, hunarmandchilik va qishloq xo‘jaligi rivojlangan hudud bo‘lib, Qoraqalpog‘iston Respublikasi hamda Xorazm viloyati o‘rtasidagi muhim iqtisodiy ko‘prik vazifasini bajaradi. Biroq, bugungi kunda tuman iqtisodiyotida xomashyo yetishtirish va an’anaviy savdo ulushi yuqori bo‘lib, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi zamonaviy qayta ishlash sanoati va texnologik ishlab chiqarish salohiyatidan to‘liq foydalanilmayapti.

Mehnat unumdorligini oshirish uchun, eng avvalo, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini (paxta, meva-sabzavot, go‘sht va sut) xomashyo holida emas, balki tumanning o‘zida chuqur qayta ishlab, tayyor eksportbop mahsulot sifatida bozorga chiqarish talab etiladi. Shu bilan birga, transport-logistika, zamonaviy elektron tijorat (e-commerce) va raqamli xizmatlar sohasini rivojlantirish tuman yalpi hududiy mahsulotini keskin oshirish imkonini

beradi.

Dolzarb masala va yechim: *Tumandagi kichik sanoat zonalarida muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasini (uzluksiz elektr energiyasi, gaz va yo‘l) to‘liq yakuniga yetkazish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlashga ixtisoslashgan agro-logistika markazlarini tashkil etish hamda mahalliy tadbirkorlarning zamonaviy texnologik uskunalar xarid qilishini lizing va subsidiyalar orqali qo‘llab-quvvatlash zarur.*

4. Suv va ekologiyaga munosabatni o‘zgartirish milliy dasturi: Agrar sektor muammolari

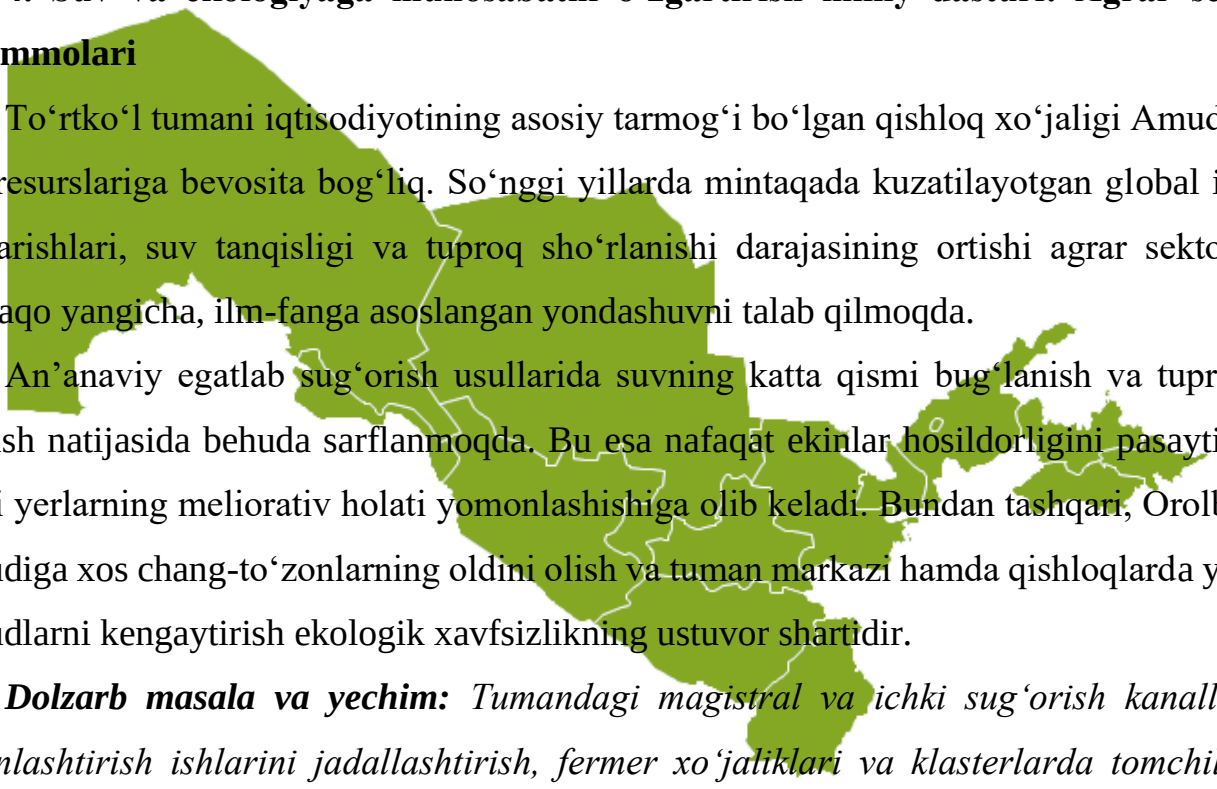

To‘rtko‘l tumani iqtisodiyotining asosiy tarmog‘i bo‘lgan qishloq xo‘jaligi Amudaryo suv resurslariga bevosita bog‘liq. So‘nggi yillarda mintaqada kuzatilayotgan global iqlim o‘zgarishlari, suv tanqisligi va tuproq sho‘rlanishi darajasining ortishi agrar sektordan mutlaqo yangicha, ilm-fanga asoslangan yondashuvni talab qilmoqda.

An’anaviy egatlab sug‘orish usullarida suvning katta qismi bug‘lanish va tuproqqa singish natijasida behuda sarflanmoqda. Bu esa nafaqat ekinlar hosildorligini pasaytiradi, balki yerlarning meliorativ holati yomonlashishiga olib keladi. Bundan tashqari, Orolbo‘yi hududiga xos chang-to‘zonlarning oldini olish va tuman markazi hamda qishloqlarda yashil hududlarni kengaytirish ekologik xavfsizlikning ustuvor shartidir.

Dolzarb masala va yechim: *Tumandagi magistral va ichki sug‘orish kanallarini betonlashtirish ishlarini jadallashtirish, fermer xo‘jaliklari va klasterlarda tomchilatib, yomg‘irlatib va diskret sug‘orish texnologiyalarini joriy etish qamrovini kengaytirish lozim. Shuningdek, lazerli yer tekislash texnikalaridan foydalanishni ommalashtirish, sho‘rga va qurg‘oqchilikka chidamli ekin navlarini ekish hamda “Yashil makon” loyihasi doirasida iqlimga mos daraxt ko‘chatlarini tizimli parvarishlash mexanizmini kuchaytirish talab etiladi.*

5. “Mahalla — taraqqiyotning asosiy buyurtmachisi” tamoyili va infratuzilma

Yangi milliy dasturlarning eng muhim institutsional yangiliklaridan biri — mahallani passiv ijtimoiy yordam oluvchi tuzilmadan **hududiy taraqqiyotning asosiy buyurtmachisiga** aylantirishdir. To‘rtko‘l tumanidagi mavjud ovul va mahalla fuqarolar yig‘inlarida bugungi kunda “mahalla yettiligi” tizimi faoliyat yuritmoqda. Biroq, ayrim

mahallalarda ichki yo‘llarning ta’mirtalabligi, toza ichimlik suvi tarmoqlarining eskirganligi va yoshlar hamda ayollar bandligini ta’minlashdagi mavsumiylik dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda.

Har bir mahallaning o‘ziga xos iqtisodiy “o‘sish nuqtasi” (drayveri) mavjud: bir mahallada issiqxona xo‘jaligi va ko‘chatchilik rivojlangan bo‘lsa, boshqasida hunarmandchilik, tikuvchilik, chorvachilik yoki avtomobillarga texnik xizmat ko‘rsatish ustunlik qiladi. Ana shu ixtisoslashuvni chuqurlashtirish orqali har bir xonadonning doimiy daromad manbaini shakllantirish mumkin.

Dolzarb masala va yechim: *Mahalla byudjeti mablag‘larini shakllantirish va sarflashda mahalla kengashi hamda aholining bevosita ishtirokini kengaytirish, “Tashabbusli byudjet” loyihalari orqali eng og‘riqli infratuzilma muammolarini hal etish, shuningdek, “bir mahalla — bir mahsulot” tamoyili asosida kooperatsiya tizimini yo‘lga qo‘yib, xonadonlarda yetishtirilgan mahsulotlarni markazlashgan holda sotish va eksport qilish tizimini yaratish zarur.*

6. Qonun ustuvorligi, xavfsizlik va ochiq tashqi siyosat imkoniyatlari

Beshinchi va yettinchi ustuvor milliy dasturlar — **qonun ustuvorligini ta’minlash** hamda **mamlakat xavfsizligi va ochiq tashqi siyosatni mustahkamlash** To‘rtko‘l tumanining investitsiyaviy jozibadorligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Tadbirkor o‘z mulki va sarmoyasi qonun bilan ishonchli himoyalanganiga amin bo‘lsagina, uzoq muddatli loyihalarga mablag‘ tikadi.

Shu bilan birga, O‘zbekistonning qo‘shni davlatlar (jumladan, Turkmaniston va Qozog‘iston) bilan ochiq va pragmatik tashqi siyosati To‘rtko‘l tumani uchun yangi savdo-iqtisodiy imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Tumanning yirik avtomobil va temir yo‘l magistrallari bo‘yida joylashgani tranzit yuk tashish, zamonaviy kemping va yo‘l bo‘yi servis infratuzilmasini rivojlantirish uchun qulay zamin yaratadi.

Quyidagi jadvalda 7 ta ustuvor milliy dasturni To‘rtko‘l tumani sharoitida amalga oshirishning tizimli tahlili keltirilgan:

№	Ustuvor milliy dastur	To‘rtko‘ldagi dolzarb masala	Amaliy yechim va kutilayotgan natija
1	Ta’lim milliy dasturi	Nazariy bilim va amaliyot	TDIU To‘rtko‘l

		o‘rtasidagi tafovut, yoshlar bandligi	fakultetida dual ta’lim va startap inkubatorlarini kengaytirish
2	Salomatlik milliy dasturi	Olis ovullarda tibbiy diagnostika va tor mutaxassislar yetishmasligi	Birlamchi tibbiyotni jihozlash, xususiy tibbiyot va shifokorlarni rag‘batlantirish
3	Yuqori texnologik iqtisodiyot	Xomashyo ulushining yuqoriligi, qayta ishlash sanoati sustligi	Kichik sanoat zonalari infratuzilmasi va agro-logistika markazlarini yaratish
4	Suv va ekologiya dasturi	Amudaryoda suv tanqisligi, yerlarning sho‘rlanishi va suv isrofi	Kanallarni betonlashtirish, tomchilatib sug‘orish va lazerli tekislashni joriy etish
5	Qonun ustuvorligi dasturi	Tadbirkorlik subyektlari uchun yer-mulk va ma’muriy jarayonlar shaffofligi	Xususiy mulk daxlsizligini kafolatlash va qulay investitsiya muhitini yaratish
6	“Mahalla — buyurtmachi” dasturi	Ichki yo‘llar, ichimlik suvi ta’minoti va xonadonlar daromadi barqarorligi	Mahalla byudjeti mustaqilligi va “bir mahalla — bir mahsulot” kooperatsiyasi
7	Xavfsizlik va tashqi siyosat	Tranzit va chegaraoldi savdo-logistika salohiyatidan to‘liq foydalanish	Magistral yo‘l bo‘yi servisi va qo‘shni davlatlar bilan eksport aloqalarini oshirish

1-jadval. 7 ta ustuvor milliy dasturni To‘rtko‘l tumani sharoitida amalga oshirishning tizimli matritsasi

Xulosa va amaliy takliflar

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilab berilgan 7 ta ustuvor milliy dastur To‘rtko‘l tumani uchun nafaqat strategik yo‘nalish, balki hududdagi eng og‘riqli ijtimoiy-iqtisodiy masalalarni hal etishning aniq mexanizmidir. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tumanning kelgusi taraqqiyoti **inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalar (sifatli ta’lim va tibbiyot), suv resurslaridan tejamkor foydalanishga asoslangan agrar islohotlar, chuqur qayta ishlash sanoati hamda mahallaning iqtisodiy tashabbuskorligi** uyg‘unligiga bevosita bog‘liq.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, To‘rtko‘l tumanini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish samaradorligini oshirish yuzasidan quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, TDIU To‘rtko‘l fakulteti ilmiy salohiyatidan foydalangan holda tuman

hokimligi qoshida “Hududiy iqtisodiy tahlil va loyihalashtirish markazi”ni tashkil etish hamda har bir mahallaning iqtisodiy pasportini ilmiy asosda ishlab chiqish;

Ikkinchidan, tumandagi fermer xo‘jaliklari uchun suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha servis-konsalting xizmatlarini kengaytirish va suvdan samarali foydalangan xo‘jaliklarni mahalliy byudjet hisobidan qo‘shimcha rag‘batlantirish;

Uchinchidan, yoshlar o‘rtasida tadbirkorlik va raqamli ko‘nikmalarni rivojlantirish maqsadida dual ta’lim shartnomalari sonini oshirish hamda bitiruvchilarning biznes loyihalarini imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini soddalashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni va uni yangilashga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar. — Toshkent: “Adolat”, 2023–2026.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichiga oid 7 ta ustuvor milliy dastur yuzasidan strategik tashabbuslari // “Yangi O‘zbekiston” gazetasi, 2026-yil 8–9-oktabr sonlari.

3. Qoraqalpog‘iston Respublikasi va To‘rtko‘l tumanini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlari hamda hududiy statistika ko‘rsatkichlari (2025–2026-yillar).

4. Becker, G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. — University of Chicago Press, 1993.

5. Porter, M. E. The Competitive Advantage of Nations. — New York: Free Press, 1990.

6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi hamda Iqtisodiyot va moliya vazirligining hududiy rivojlanish bo‘yicha tahliliy ma’lumotlari (stat.uz / imv.uz).